

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 23 Fylke: Telemark
 Tilleggsspørsmål nr. Herad: Eidanger
 Emne: Bordskikt til hver - Bygdelag: Kleistad (m.a.l.c.)
 dags. Jvæten (g. s.)
 Oppskr. av: Rolf Langangen Gard: Sandeja (d. Rie)
 Bergs ligg da (S. C. R.)
 (adresse): Eidanger st. G.nr. Langangen. (T. T. og R. S.)
 Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Anna Rie f. 1855 d. 1952. Maren Anne Knutsen f. 1865.
 J. E. Ramberg f. 1846 d. 1920 Gunk. Sølverid 7 1877.

SVAR

- Før i tida var husene jemt over mindre enn nå. De bestod vanligvis av stue, kjøkken og soverom. En brukte kjøkenes hvis familien var liten men stua hvis den var stor. Overnattende heimelsmenn mener en brukte mein stua til spising for en nå.
1. En brukte stort vingebord med to vinger og stoler til. Her blei alle måltider spist.
 2. Heile huslyden satt ved samme bord, men mindre barn satt ikke til bordet med de voksne. De hadde et bord for seg sjøl. eller spiste etterpå.
 3. Folk som regnet seg for bedre stilles spiste aldri med gjestene, men ofte for seg sjøl i stua og for de andre. Ellers er de vanlig

2
4. at alle spiser ved samme bord.
Det hente at sjölvefolket
satt med annen mat enn
de andre i huset. Det fortells
om en storbonde som spiste
f. eks. fugl, men de andre fisk.
Eller var maten så enkel
og fattigslig at det ikke var
nøe å gjøre fastgjell på.
Nå spiser alle samme mat
og ved samme bord.

5. På gårdene spiser folk
mest på kjøkkenet, eller i
bryggerhuset om sommeren,
for å spare arbeid og unødige
trøtter i flere rom. (M. A. 12.)
sier at de tunge eller store
mål spises i stua. De lette
på kjøkkenet. Eller var
det et plassspørsmål.
Stuene var som regel
større enn kjøkkenet. En
bruke kjøkkenet mer nå enn før.

6. Kommer frem med til gård
bli det dekket i stua eller
storstua om det finnes.
Dette bli lagt på og eller
dekket med det beste kvalitet
formådde. Det gjønde en og på
ved selstun og høstid.
Det var ikke fint å spise
på kjøkkenet.

7. Ved bordet hadde alle sine
faste plasser. Husbonden
hadde sin plass fra gammelt,

og så fikk barna sine plasser rundt bordet etter alderen. En visste alltid hvor en skulle sitte.

8. M. a. Knutsen kan godt huske at barna stod og spiste ved bordet, men da hun kom ut som gjenn-gjente i 10 års alderen, fikk hun sitte ved bordet. At barn stod ved bordet mener hun kom av at en hadde få lite stoler. Hun mener skitken var i bruk så sent som 1880-90-åra; men falt bort med den økonomiske framgang som kom da. Men barna måtte være stille ved bordet og ikke snakke når voksne var til stede. Det var ^{god} skitke til den første verdenskrig.
9. Huskanden har sin plass ved bordet ved hoved. Plassen kunne jo være markert ved en egen stol eller bente. En kunne jo også ha hestefarstolen. Den var hestefars hvor den enn stod i huset.
10. I en moderne innredet stue blir hedersplassen markert ved at husfaren plasserer gjesten.
11. For i tida var en ofte så nøye med å vaske

hendene for en gittet til maten.
 (M. a. 15) sier at en vasket seg
 overhadet ikke på hendene,
 men kom rett inn fra jorden
 som og annet arbeid og sette
 seg til å spise. En levde
 etter et ord tok som enda
 er i bruk. "En dør ikke
 av litt driss i maten, bare
 han er rein."

Det er først etter århundre-
 skiftet at renselighetene har
 fått oppsving. Det er nå
 alm., også på arbeidsplassen,
 at en vasker hendene for maten.

De hadde stor vörna for
 maten og det kom fram i
 mange skikker og lover.

En tok av seg hatten eller lua
 i ærbødighet for maten og værere.

12

For 1850-60 var det almindel-
 lig at en spiste av samme
 fat fets graut og tve Melk.
 De hadde også felle Melk
 fat. balle. til grauten.
 Så seint som i 1880-90 ära
 hadde en sall i samme
 fat. Fatene var laget av
 björk og lind. Melkefater-
 ringen var lagga.

Etter hvert blei det alm.
 med tve sin grattefat
 og tve sin melketopp-
 balle - og tve sin stje

Omkring 1880-90 var det utelukkende jernstjeler som blei brukt. Silvestjeler blei aldri brukt til hverdags, men bare til fest.

De som var økonomisk best stillet fikk først kopper og kar av steinlag.

I stiftet etter lensmannen i Eidanger fra 1831 er det først opp 2 dus. kopper, 1 1/2 dus. dype ballstener, 15 stk fater og to karaffer av steinlag. Men det er ikke ikke så mye av steinlag på gårdene i den tid etter andre stiftet i dømme.

Det var mer alm. med baller enn kopper til å begynne med. Ballene var rommelige 1/2-1 l.

Det var god folkestitte å dygpe grauestjeler i baller, men dårlig stitte å drikke av dem.

Det har forandret seg. Begge deler forekommer, men de fleste drikkes av kopper.

Det var vel helst folkes arbeide utenfor hjemmet som følte til at hver fikk sin kopper eller ball.

13 Det har ikke i mams minne vært alm. å sette greifa eller kakekara på

6
borders. Græs og armen
mas blei ist direkte
på fat og servert varm.

14 Flatbrødet blei brukt
ved siden av fiske-
kjøtt, sylte og armel. En
spise brødet ved siden av.
Om en la flesh, sylte
o.s.v. mellom flatbrødet
er ikke opplyst.

15. Ved bruk av sukker
til kaffen, var det vanlig
med kandissukker.
En tok en balle av styk-
ket ved å bite av. Stykket
blei enten lagt tilbake
eller sendt videre til
neste mann. En drakte
kaffe ved siden av. (amma Pæ)
Siden kom plate-sukker
somm en selv tokte.
Det blei enten kleijt
med sukkesaks- eller
en brøyt stykker av plata.
Sjøfolk tok ofte dansk
skivke og hodde sukkeret
i kaffen.

16 Det blei ikke ansett
for god folkestikk
å drikke av skåla.

17 a. m. Knutsen forteller at
det i hennes barndom
ikke var gaffer i bruk.
En brukte fingrene og

17. Kallekniv eller bordkniv.
 I gamle stifter er ikke
 nevnt gaffer og kniver,
 men bare stjeer. (a. m. K.) -
 mener gaffen kom i bruk
 i 80-90 åra.
18. Marmorplet brukte kalle-
 kniv ved bordet, kvinnene
 bordkniver, som ofte var
 miserable (a. m. K.)
19. Det var vanlig at hver
 hadde sin stje av tre.
 I 1860-70 åra vandret en
 stjeimaker omkring med
 treskjeer. Han blei kalt Nic.
 Smeltjeiten og var visst den
 den siste av sitt slag her omkring.
 Anna Rie forteller at en laggynt
 å vaske opp omkring 1850 åra.
 For den tid blei det med
 at en sleika godt av stjeer.
 En brukte eller å sandstene
 når noe skulle gjøres reint.
 Det var dårlig med skrive-
 kunsta, derfor blei stjeene
 merka uten bateslaver.
 Stjeene blei ofte satt i
 sprekker i lommeneveggen.
 Eller fantom det at en hadde
 skaper med irrorhatte
 for stjesteffer.
 I siste halvdel av 1800 blei
 jernstjeer mest brukte. Ellers
 er det funnet en del stjeer
 som er av bronse.

20.

Omkring 1850 og utover
kom det porselen eller
flintesteintig som det ogsaa
kaldes av noen. Det kom fra
England og Holland. Sjofelt
kjofte ogsaa i utlandet.

Det var mest skipperne og
skipperkuser som var de første
som fikk porselen - og så
starbønder og embesfolk.
- Se pkt. 12 siste ledd.

En mener det var tallentner
hos alle lag av folk omkr 80-90åra.

21

(A. M. K.) mener at dette ikke
var i bruk før i 80-90åra, eller
rett før århundreskiftet.

Det var mest alminnelig
med kvistkurt bord, særlig
til kjøkken (bakestebord);
men i stuer brukte en
malte bord; - de var malt
i engelsk rød eller brunt.

Siden kom de finere bord
som var finerte. De ble
brukt til stuestuer eller
bestestuer som de kaldes.

22

En bruker mye votesduk
på kjøkkenet til bord og
benk. vanligvis er ogsaa
kjøkkenbordene kvite og
urnalle i bordplata erna.

23

En delle ikke ut mat
til voterne; men husmor
eller en annen delle ut
mat til barna

24. Brød blei ikke spist nybakt. Det måtte være minst dagnet gammelt, ellers var det ikke matdryggle i det. Det blei opptil tre uker gammelt med smyg. Brød blei delvis rasjonert. (ombrød)
25. Ens spiste seg mett. Bli eller regnet for gjerrig.
26. Barne beg. å giue seg selv ved bordet når de var 2-3 år. Forsynte seg selv i 8-10 års alder.
27. Det var vanlig å gi småbarn bygge. Det har vært brukt etter 1900.
28. Det var mye brukt at voksne leste for maten i stillket. Bøye hode og kneppe hendes. Det blei mye en form sakt. En lærte barna denne bønna: I Jesu navn gir vi til bord, å spise, drikke på dit ord. osv.
En gikk fra bordet med å si: I Jesu navn, taak for maten. Er nå bli til - taak for maten.
29. Voksne snakka ved bordet, men barn skulle si. Nå snakker alle ved bordet - kanskje barna med.
30. For var det like sannsynlig å le ved bordet.
31. Å synge ved bordet var regnet for en uhøflighet. Mamma visste ikke at

lydninga var galen, för
han sang ved bordet:

32. Det var därtill skicket ä
gå fra bordet för alle var
mætte. En reiste sig fra
bordet ved at husfarende:
"Ja, er alle mætte, så går
vi fra bordet."

33. Til det svaret: "Takk for
maten." Barne skulle ta
i handa og si: "Takk for maten."
Denne skikken ^{er} verna i hevd.

34. Kom en fremmed inn
under måltidet så kan
gjærne: signe maten, eller
velbekomme spisen, eller
bare velbekomme.

Hvis han var gods kjent
kvarme kan si: "Vel bekom-
me spisen, får jeg noe med,
så er det gamle visen."

35. Alle skulle ha mat, og
spise med når de kom
til hus under måltidet.

36. Gjæsten fikk mat også
om han kom til gårds
mellom måla

37. Og så tilfeldige gjæster
fikk brakement. Som regel
det beste en hadde.

38. En hver måtte i det minst
drikke kaffe og røyke noe
ved sida av, når de kom
innom. Er enda vanlig
skikke.

5008

39. Fremmede gjester spiser
alltid i stuen. Husfaren
eller en annen av husets
medlemmer sitter alltid
tilbors med gjesten. Han
skal vise at gjesten får
nok mat og at han bliver.

40. En gjest skulle være
trå bein. Nerven trues og
draes til bordet. Det var
ikke god folketsittelse å
se, ja, ta på med en gang.

41. Det var som angitt under pkt. 39
ikke høflig å overlate en
gjest til seg sjøl.
Om plasseringen vites
ikke noe bestemt.
